
РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.24

В. Г. Маргасова,
к.е.н., доцент**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ**

У статті розглядається міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки, який пов'язаний з формуванням державності, досягненням та становленням національних економічних інтересів, формуванням національної гідності та свідомості суспільства. При становленні державотворення оцінені проблеми забезпечення економічної безпеки регіону в Україні.

В статье рассматривается международный опыт обеспечения экономической безопасности, который связан с формированием государственности, становлением национальных экономических интересов, формированием национального достоинства и сознания общества. При становлении создания государства оценены проблемы обеспечения экономической безопасности региона в Украине.

The article deals with the international experience of economic security guaranteeing, which is related to statehood formation, national economic interest establishment, national dignity and social awareness formation. The problem of regional economic security assurance in Ukraine while state formation establishment are estimated.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, державне регулювання, національна економіка, стратегія економічної безпеки, регіон, забезпечення.

Key words: security, economic security, government regulation, national economy, strategy of economic security, region, assurance.

Актуальність теми дослідження. Практика державного регулювання національної економіки розвинутих країн засвідчує, що найкращих результатів можна досягти за ринкових умов у поєднанні з ефективною регулятивною функцією держави [14]. Економічна безпека регіону не є винятком – найефективніше забезпечення економічної безпеки регіону неможливе без грамотного та ґрунтовного відповідного державного регулювання. Держава значно впливає на формування економічної безпеки регіону. Використовуючи прямі та непрямі важелі втручання, вона створює та регулює економічні умови діяльності регіону, призначені для захисту економічних інтересів держави і його національної економіки [8].

В Україні основою нормативно-правовою базою економічної безпеки є Конституція України [9]. Базуючись на основних засадах Конституції, уряд України будує державну політику. Для реалізації одного з її напрямків в Україні створено Раду національної безпеки та оборони, яка займається координацією органів виконавчої влади у сфері національної безпеки.

З метою системного підходу до захисту економічних інтересів у 1997 р. Верховною Радою України було прийнято Концепцію національної безпеки України [11]. У прийнятій Концепції розглядаються основи національної безпеки України, об'єкти та принципи забезпечення національної безпеки, загрози національній безпеці, основні напрямки державної політики національної безпеки України та система національної безпеки України. Звичайно, ця кон-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

цепція не здійснює прямого впливу на економічну безпеку регіону, але опосередковано все ж впливає.

Постановка проблеми. Виникнення проблеми забезпечення економічної безпеки у будь-якій країні пов'язано з формуванням її державності, осягненням та становленням національних економічних інтересів, формуванням національної гідності та свідомості суспільства. При становленні державотворення актуальним є врахування зарубіжного досвіду щодо розв'язання складних проблем забезпечення економічної безпеки регіону, переймаючи з нього позитивні елементи та уникаючи – негативних, адаптуючи міжнародний досвід до умов України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи оцінки та управління економічною безпекою, а також широке коло інших питань, пов'язаних з цією проблемою, знайшли своє відображення в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них – Л. І. Абалкіна [1], О. І. Барановський [2], В. М. Геєць [15], М. М. Єрмошенко [5], Я. А. Жаліло [6], В. І. Мунтіян [16], Г. А. Пастернак-Таранушенко [18], В. К. Сенчагова [27], А. І. Сухоруков [25], В. Т. Шлемко [26].

Проведений аналіз результатів наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних фахівців та практики державного управління дозволяє зробити висновки, що теоретична база концептуальних основ економічної безпеки має на сьогодні все ще недостатній ступінь розробленості. Існує значний розбіг у підходах до визначення сутності та понятійного апарату економічної безпеки.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та оцінка світового досвіду нормативно-правового та організаційно-управлінського забезпечення економічної безпеки регіону.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення економічної безпеки вкрай складна проблема. По-перше, невизначеність концептуальних засад економічної безпеки не дає можливості чітко окреслити об'єкти та суб'єкти правових відносин. По-друге, всі законодавчі акти України, економічної, соціальної, науково-технічної, екологічної, інформаційної, регіональної та іншої спрямованості мають певний вплив на економічну безпеку, але визначити з них пріоритетні для узагальнень та оцінок дуже важко.

Вітчизняними фахівцями з проблем економічної безпеки значні узагальнення законодавчого та нормативно-правового забезпечення економічної безпеки не пропонуються. Лише в монографії М. Єрмошенка «Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення» є узагальнення в історичному розрізі правових аспектів економічної та фінансової безпеки [5, с. 9-14]. З існуючих законодавчих актів найбільше уваги приділяється питанням банкрутства підприємств та антимонопольному регулюванню. Більш-менш комплексно та широко деякі аспекти економічної безпеки висвітлює Господарський кодекс України, тому доцільним буде вивчення зарубіжного досвіду з цього напрямку.

У світлі розгляду питань економічної безпеки на міжнародному рівні цікавою є методологія, запропонована Комісією ООН за програмами розвитку (UNDP) з аналізу економічної безпеки держави. Згідно з цією методикою рівень національної безпеки визначається трьома факторами: рівнем економіки, рівнем освіти та правами людини [13, 21].

Рівень економіки вимірюється у ВВП на душу населення, рівень освіти – кількістю років, протягом яких вчиться в даному суспільстві «середньостатистична» людина, права людини характеризуються спеціальним індексом, який розраховується за спеціально затвердженою методикою.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Рівень національної безпеки, визначений таким чином, є одним з індикаторів стану безпеки держави. Зниження цього рівня є сигналом для уряду щодо прийняття відповідних заходів.

Цікавим є Заключний акт Наради з безпеки і співпраці в Європі (Хельсінкі, 1 серпня 1975 року) [28], який чинний і до сьогоднішнього часу. Так, у розділі «Економічна і комерційна інформація» держави-учасники вищезгаданого акта, вважаючи, що економічна інформація за своїм характером повинна була б забезпечувати відповідний аналіз ринків і розробку середньострокових і довгострокових прогнозів, сприяючи тим самим встановленню стійких торгових потоків і кращому використанню торгових можливостей, виражаючи готовність поліпшувати якість і розширювати обсяг та розповсюдження економічної і відповідної адміністративної інформації, сприятимуть регулярній і в можливо більш короткі терміни публікації і розповсюдженню економічної та комерційної інформації, зокрема:

- статистичних даних про виробництво, національний дохід, бюджет, рівень споживання та продуктивності праці;
- статистичних даних про зовнішню торгівлю;
- законів і регламентів, що стосуються зовнішньої торгівлі;
- інформації, що використовується для економічного прогнозування з метою сприяння розвитку торгівлі;
- іншої інформації, корисної для ділових людей у комерційних контактах, наприклад, періодично видаваних довідників, переліків і, коли це можливо, структурних схем фірм та організацій, що займаються зовнішньою торгівлею.

Привертає увагу досвід розв'язання проблем забезпечення економічної безпеки, накопичений у Сполучених Штатах Америки. Правове забезпечення економічної безпеки було пов'язано з потребою подолання наслідків громадянської війни, коли Конгрес США прийняв відомі на увесь світ закони щодо митного протекціонізму та державного захисту підприємств.

Багаторічний процес пошуку ефективних шляхів надійного захисту національних економічних інтересів у США дозволив створити ефективне та дієве нормативно-правове забезпечення економічної безпеки. Економічна безпека США як окрема та цілісна проблематика у цій країні не формулюється як у концептуальних і стратегічних документах, так і у законодавчих та нормативно-правових актах. Вона розглядається лише як невід'ємна і найважливіша зі структурних складових національної безпеки Сполучених Штатів у Стратегії національної безпеки та подається як окремі аспекти щодо її забезпечення у законах.

Національні інтереси США визначено Стратегією національної безпеки. Там вони класифікуються за рівнем важливості для країни на три категорії: перша група – це життєво важливі інтереси; друга – важливі інтереси та третя – гуманітарні та інші інтереси. Економічні інтереси містяться у складі першої категорії важливості національних інтересів США, забезпечення яких є безумовним пріоритетом політики національної безпеки Сполучених Штатів і для захисту яких американський уряд повинен робити усе можливе навіть за рахунок одностороннього використання сили. До них відносяться: економічний добробут суспільства і захист життєво важливих державних інфраструктур, зокрема енергетики, банків, фінансів, державних комунікацій та ін.

Основні напрями державної політики національної безпеки США подаються у Стратегії національної безпеки за трьома основними напрямками: формування безпечного міжнародного оточення Америки, забезпечення аде-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

кватного реагування на загрози і кризи, належна підготовленість американського суспільства до непередбачуваних тенденцій і явищ у майбутньому. Практично кожний напрям передбачає заходи розв'язання проблем економічної безпеки.

Законодавче забезпечення економічної безпеки США має високий рівень. Проблеми протидії економічному шпionажу розглядаються у Законі «Про економічну безпеку 1996 р.» (The Economic Security Act of 1996 [31]); підвищення ефективності національної освіти і науки – у Законі «Про освіту для економічної безпеки» (The Education for Economic Security Act [32]); питання податкового регулювання, пріоритетів економічного розвитку, митного протекціонізму – у Законі «Про економічну безпеку та відтворення 2001 р.» (The Economic Security & Recovery Act of 2001 [30]); питання ринку праці, боротьби з безробіттям, економічного захисту населення – у Законі «Про створення робочих місць і економічну безпеку 2002 р.» (Job Creation and Economic Security Act of 2002 [29]) та ін.

Досвід розв'язання проблем національної безпеки по всіх її складових, що накопичений Сполученими Штатами Америки, підштовхує інші держави у світі до розробки та впровадження власних концепцій і стратегій національної безпеки, орієнтованих на надійний захист національних і економічних інтересів. Більшість стратегій національної безпеки держав орієнтована на забезпечення національної та економічної безпеки через проведення радикальних економічних реформ, тісну інтеграцію у світові та європейські системи безпеки, приєднання до економічних і політичних союзів та організацій. У цьому контексті показовим є досвід формування стратегій національної безпеки, накопичений країнами Східної і Центральної Європи, зокрема держав – колишніх членів Варшавського договору.

Так, у Румунії Стратегія національної безпеки [23] була затверджена 18 червня 1999 р. на засіданні Верховної ради державної безпеки. Цей найважливіший для країни документ спрямований на забезпечення демократії і стабільності в державі, сталості її економічного розвитку, Євроатлантичну інтеграцію. Питання розв'язання проблем економічної безпеки стратегією визначені досить обмежено, але витікають з основних положень, національних інтересів і, головним чином, сконцентровані в основних напрямках забезпечення національної безпеки в фінансово-економічній сфері.

Національні інтереси Румунії дуже тісно пов'язані з визначеними основними цілями державної політики національної безпеки і полягають також у суспільній єдності держави, яка повинна досягатися демократичним шляхом, на основі чинного законодавства; у підтримці, мовної релігійної та культурної самобутності румун, які проживають поза межами Румунії тощо.

Основними напрямками забезпечення економічної безпеки румунської держави є: здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики з європейським законодавством, вимогами та директивами Європейського союзу; приєднання Румунії до континентальних та трансконтинентальних транспортних комунікацій, створення інформаційної інфраструктури; ефективне управління трудовим потенціалом, необхідним для розвитку високотехнологічних галузей промисловості, особливо виробництва програмного забезпечення; підтримка належного рівня освіти і науки.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

У Чеській Республіці головним, офіційно визнаним, концептуальним документом із державної політики національної безпеки є Стратегія безпеки Чеської Республіки [22]. Вона визначає національні інтереси, загрози і небезпеки національній безпеці та формулює довготривалі наміри держави і заходи уряду щодо забезпечення умов мирного розвитку та економічного розквіту в країні. Стратегія безпеки виділяє шість основних сфер національної безпеки. Ними є: цивільна, громадська, політико-військова, економічна, екологічна, а також сфера криміналітету та організованої злочинності. Питанням із розв'язання проблем економічної безпеки приділяється велика увага. Економічна сфера національної безпеки визначається Стратегією Чеської Республіки серед національних інтересів, загроз національній безпеці та заходів забезпечення безпеки країни.

Стратегія безпеки Чеської Республіки класифікує національні інтереси за двома основними групами інтересів, це життєві і стратегічні інтереси. Визнано, що взаємна межа між цими групами інтересів змінюється у часі і просторі залежно від конкретних обставин та ситуацій. При цьому життєві інтереси – це інтереси, що мають довгостроковий характер та зумовлені збереженням конституційного порядку, демократії й економічного розвитку. Стратегічні інтереси – це довготривалі чи тимчасові, загальні чи специфічні інтереси, що виходять з амбіцій, можливостей та реального становища, яке держава займає у світі.

Напрямами економічної політики національної безпеки є: забезпечення економічного зростання, постійний динамічний розвиток економіки та міжнародного співробітництва; підтримка внутрішньої та зовнішньої стабільності; зниження інфляційного тиску; підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі; ефективне ринкове регулювання в економічній та фінансовій сферах; боротьба з організованою фінансово-економічною злочинністю.

Урядом Республіки Польща у червні 2000 р. був прийнятий концептуальний документ з національної безпеки «Стратегія безпеки Республіки Польща» [17]. Стратегічною метою державної політики національної безпеки у Польщі згідно із Стратегією безпеки визначено гарантування незалежності і суверенітету, територіальної цілісності держави; створення умов для стабільного суспільного та економічного розвитку; збереження національних надбань і розвиток національної гідності поляків. Питання економічної безпеки в цьому документі які окремої проблематики не містяться і подані досить стисло. Але вони відбиті серед загроз польській безпеці та серед переліку інструментів реалізації польської політики безпеки. До визначальних загроз економічній безпеці Республіки Польща документом віднесена загрозна економічна нестабільність у країн-сусідів та її негативний вплив на польську економіку та значна зовнішня залежність держави від постачання енергоносіїв з-за кордону, недиверсифікованість цих джерел; неконтрольовані міграційні процеси, що здатні завдати шкоди соціально-економічній стабільності та фінансово-економічним можливостям країни.

Офіційно визнані політичні погляди щодо захисту громадян, суспільства та держави від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці у Республіці Болгарія представлені Концепцією національної безпеки [12], яка була прийнята Народними Зборами держави 16 квітня 1998 р. Вона визначає цілі, завдання, принципи, національні інтереси, загрози національній безпеці та умови і фактори, які зумовлюють стан забезпечення національної безпеки. Для Концепції національної безпеки Болгарії, як і для інших держав Центральної та Східної Європи, характерна спрямованість на забезпечення за-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

хисту національних інтересів за рахунок ефективної співпраці зі світовими та європейськими системами безпеки, інтеграції до Північноатлантичного альянсу та вступу до Європейського союзу. Економічна сфера подається у невід'ємному зрощенні з основними питаннями безпеки країни, регіону та не виділяється окремими структурними підрозділами в документі.

Національними економічними інтересами Республіки Болгарії визнані: підвищення якості та рівня життя населення, ефективності соціального і медичного обслуговування в країні; забезпечення державного суверенітету, економічної незалежності; досягнення фінансової стабільності, високого рівня економічного і соціального розвитку; підвищення ефективності внутрішньої і зовнішньої економічної політики.

Загрозами економічній безпеці Республіки Болгарії визнані: значна економічна і соціальна диференціація країн на континенті, що загрожує регіональній суспільно-політичній і соціально-економічній стабільності і має непередбачувані наслідки для країни; незакінченість організаційного процесу побудови високоефективної архітектури колективної безпеки в Європі; велика диференціація країн-сусідів за ступенем інтегрованості до світових, континентальних, військово-політичних і торгово-економічних союзів; поширення міжнародної фінансово-економічної злочинності, контрабанда товарів; застоювання торгово-економічних і фінансових санкцій проти суміжних держав; занепад болгарських державних інституцій, їх протистояння між собою, поширення корупції; суспільна нестабільність у державі, важкий кризовий стан національної економіки; зниження життєвого рівня болгарських громадян; демографічна криза, неконтрольований вплив людських ресурсів за кордон.

Після розпаду СРСР більшість країн-колишніх республік Радянського Союзу опинились вельми незахищеними перед викликами соціально-економічних загроз національній безпеці. Процес набуття державної незалежності цих країн супроводжується суспільно-політичною нестабільністю, занепадом національних економік, значними соціальними втратами та відсутністю розвиненої державної інфраструктури.

У Російській Федерації до правових документів, які містять положення з економічної безпеки, відносяться: Концепція національної безпеки Російської Федерації; Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації; Закон Російської Федерації «Про безпеку» [27]. Важливою відмінною рисою російського законодавства з економічної безпеки поряд із законодавством інших держав є наявність у ньому регіонального аспекту та положень про формування критеріїв і показників оцінки стану економічної безпеки, які використовуються у практиці державного управління.

Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації є складовою частиною законодавства Росії з національної безпеки та в цілому зорієнтована на реалізацію економічних реформ на найближчу перспективу. У Державній стратегії економічної безпеки Російської Федерації підтверджується, що «без забезпечення економічної безпеки практично неможливо вирішити ні одне із завдань, яке стоїть перед державою як у внутрідержавному так і у міжнародному плані» [3].

Регіональний аспект економічної безпеки Росії визначається переліком загроз регіональній економічній безпеці. Найважливішою регіональною загрозою економічній безпеці РФ визнано небезпеку зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. До основних факторів впливу цієї загрози віднесені: об'єктивні різниці у рівні соціально-економічного розвитку регіонів; наявність депресивних, кризових та економічно відсталих районів на

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

фоні структурних зрушень у промисловому виробництві, які супроводжуються значним зменшенням питомої ваги галузей обробної промисловості; порушенням виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами окремих регіонів Росії; підвищенням розриву у рівні виробництва національного прибутку на душу населення між окремими суб'єктами Російської Федерації.

У Білорусі система поглядів на напрями, засоби і способи захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави знайшли офіційне визнання у затвердженій 17 липня 2001 р. Концепції національної безпеки Республіки Білорусь [10]. Концепція містить методологічну основу побудови системи забезпечення національної безпеки за основними її складовими сферами. Ними визнані: політична, економічна, військова, екологічна, інформаційна та гуманітарна складові. Питання розв'язання проблем економічної безпеки Білорусі має комплексне і змістовно повне відбиття у рамках цього документа. Зокрема, визначені найважливіші національні економічні інтереси, загрози економічній безпеці держави та пріоритетні напрями забезпечення економічної безпеки в країні.

Пріоритетними напрямами забезпечення економічної безпеки держави в Концепції національної безпеки Білорусі є: розвиток системи економічних відносин, що забезпечує реалізацію життєво важливих економічних інтересів особи, суспільства і держави; створення механізмів розв'язання виникаючих між ними протиріч та скасування передумов їх виникнення; розробка стратегії забезпечення реалізації життєво важливих економічних інтересів у республіці; формування довгострокової програми економічних перетворень; забезпечення сталого соціально-економічного розвитку шляхом вирівнювання економічної активності у різних сферах; підвищення ефективності макроекономічного регулювання через постійне удосконалення законодавства і механізмів прямого і непрямого управління економічними процесами; використання неінфляційних методів фінансування дефіциту бюджету та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, виходячи з загальнонаціональних пріоритетів; удосконалення державної зовнішньоекономічної політики на основі багатовекторності і практики, що склалася у міжнародному поділі праці і ринків товарів і послуг; всіляке використання переваг внутріреспубліканського поділу праці, спеціалізації і кооперації за рахунок економічних і природних можливостей; створення сприятливих умов для підприємницької діяльності і зайнятості населення та ін.

Висновки. Зарубіжний досвід розв'язання проблем економічної безпеки переконливо свідчить про необхідність удосконалення концептуального забезпечення економічної безпеки у зовнішньоекономічній сфері України, використання позитивних ознак глобалізації для цілей суспільного розвитку держави та пріоритетності забезпечення національних економічних інтересів при формуванні зовнішньої та внутрішньої політики.

Опрацювання теоретичних основ економічної безпеки надало можливість систематизувати вимоги щодо формування сутності, змісту, структури економічної безпеки держави та регіону. Вони повинні містити орієнтири та цілі системи державного управління з можливостями кількісного виміру її рівня, а також зумовлювати механізми забезпечення економічної безпеки як України, так і регіону.

Література

1. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 127-134.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

2. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія]. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с. – Бібліогр.: с. 712-733.
3. Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://5ka.su/ref/geopolitika/0_object55562.html
4. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21.07.2006 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>
5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
6. Жаліло Я. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я. А. Жаліло // Стратегічна панорама. – 2002. – № 4.
7. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8.09.2005 року № 2850-IV // Офіційний вісник України 14. – 2005. – № 40 (21.10.2005), ст. 25-29.
8. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: [монографія] / Козаченко А. В., Пономарьов В. П., Ляшенко А. Н. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
9. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
10. Концепция национальной безопасности Республики Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.mintrud.gov.by/ru/new_url_133924420.\(67\)](http://www.mintrud.gov.by/ru/new_url_133924420.(67))
11. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України № 2171-III: за станом на 21 грудня 2000 (зі змінами) / Верховна Рада України. Оф.вид. – К. : Парлам. вид-во, 2000.
12. Концепція національної безпеки Республіки Болгарія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pda.coolreferat.com/Istoria_Bolgarij_chast2
13. Косолапов Н. Национальная безопасность в меняющемся мире (К дискуссии о содержании понятия) / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – № 10. – 1992. – С. 17.
14. Михасюк І., Державне регулювання економіки / А. Мельник, М. Крупка, З. Залога; за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН вищої школи України І. Михасюка. – ЛНУ ім. І. Франка. – К. : Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
15. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; За ред. В. М. Геєця. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с. – Бібліогр.: с. 209-217.
16. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К., 2000. – 567 с.
17. Митрофанова О. Польща як стратегічний партнер України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=65&c=1478>
18. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Б. Кравченка, Г. Пастернак-Таранушенко. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
19. Покотиленко Р. В. Економічна безпека Російської Федерації: законодавче та науково-методологічне забезпечення / Р. В. Покотиленко // Стратегічна панорама. – 2001. – № 3-4. – С. 181-188.
20. Пономаренко В. С., Клебанова Т. С., Чернова Н. Л. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. Л. Чернова. – Х. : ИД "ИНЖЕК", 2004. – 144 с.
21. Проблемы глобальной безопасности. – М. : ИНИОН, 1995. – 492 с.
22. Стратегія безпеки Чеської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refine.org.ua/pageid-1930-1.html>
23. Стратегія національної безпеки Румунії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://i-scoop.org/index.php?id=54&tx_ttnews%5
24. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України № 105/2007 від 12.06.2007 // ОВУ. – 2007. – № 11. – Ст. 389.
25. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави: Навч. посібник / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 192 с. – Бібліогр.: С. 115-119.
26. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія]. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
27. Экономическая безопасность России: [общий курс: учебник / под ред. Сенчагова В. К.]. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
28. Заключний акт Наради з безпеки і співпраці в Європі (Хельсінкі, 1 серпня 1975 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_055Btt_news%5D=1260&tx_ttnews%5BbackPid%5D=212&cHash=8171d13036&MP=54-213

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

29. Job Creation and Economic Security Act of 2002 (Закон США «Про створення робочих місць і економічну безпеку 2002 р.») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.glin.gov/view.action?glinID=184303>.

30. The Economic Security & Recovery Act of 2001 (Закон «Про економічну безпеку та відтворення 2001 р.») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jct.gov/publications.html?func=startdown&id=1947>.

31. The Economic Security Act of 1996 («Про економічну безпеку США 1996 р.») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/EEAleghist.htm>

32. The Education for Economic Security Act (Закон США «Про освіту для економічної безпеки») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/81184c.htm>.

Надійшла 21.01.2011 р.